

בעקבות איסוף המאמרים לספר ובעקבות שיחות שהעברתי לנוער בנושא טיולים לחו"ל רציתי להעלות על הכתב ברורים שנתבררו לי תוך כדי הכנת הספר ומתוך מה שלמדתי מרבותי. הרב שלמה אבינר עודדני לכתוב ולאחר שכתבתי הצגתי לרב שלמה אבינר את המאמר והוא אישר לפרסמו. כמו כן הראתי את המאמר לרב יחזקאל גרינוולד ולרב זאב שרון שהעירו את הערותיהם.

מדרגות באהבת הארץ

חיים טבריה - עורך

קולמוסים רבים נשברו ודינו רב נשפך בשאלה מהי אהבה בכלל - וכיום לאחר תחיית עם ישראל בארצו והתחדשות חייה הלאומיים מתמודדת האומה עם סוג חדש של אהבה - **אהבת הארץ**. אהבה זו כמו כל דבר חדש שהאומה נתקלת בו עם שובה ארצה מצריכה ברור.

קשה מאוד להגדיר רגשות אך אולי ניתן לומר שאהבה זוהי הזדהות, חיבור וקשר עם גורם חיצוני לי, יחס של קרבה, רצון לשהות במחיצתו של השני כל הזמן, דאגה, תחושת אחריות ושותפות גורל עם אותו גורם, קושי רב להתנתק ממנו אפילו לזמן קצר, תחושה שהוא ממלא את כל מחשבותיך כל הזמן ואינך יכול שלא לחשוב עליו, שיש לך אליו תמיד פינה חמה בלב, רצון להקריב למענו את כל כולך, רצון להתאחד ולהכלל עימו ועוד.

האסוציאציה הראשונה שעולה כאשר מוזכרת המילה אהבה היא ליחס בין בעל לאישה. התאהבות, רצון להיות יחד כל הזמן, התלהבות רגשית, ספירת הזמן עד לשיחה הבאה או המפגש הבא, אחריות ושותפות גורל, תחושה שמוכנים לעשות הכל למען בן/בת הזוג, מקום חם בלב וכן דפיקות לב, ציור תמונת בן/בת הזוג בזיכרון ומחשבות בלתי פוסקות אודותיו, קנאה כאשר מישהו אחר מפתח איתה/איתו קשר רצון שכולה/כולו יהיה שלי, נאמנות וכו'.

תופעה מעניינת היא שכאשר אוהבים מישהו הפגמים והחסרונות שלו מתגמדים לעומת יתרונותיו. דבר זה בא לידי ביטוי בתחושה שבן הזוג הוא מושלם וכן גם בחוסר התעניינות בבן זוג אחר שאולי מבחינה אובייקטיבית יש בו מעלות יתרות על בן הזוג הנוכחי. אנו נוטים יותר לסלוח על טעויות של אנשים שאנו אוהבים ונראה לעיתים שאפילו לחסרונות של אהובנו יש חן מסוים והם אפילו מעלים בנו חיוך של חיבה (בבחינת "על כל פשעים תכסה אהבה" שיר השירים). ולהפך כאשר שונאים - כל מגרעה קטנה הופכת בלתי נסבלת, קשה מאוד לסלוח על טעויות שנעשו וכו'.

נראה שקל לנו להבין אהבה בין בני זוג אך כיום עם עלייתו של עם ישראל ארצה נשאלת השאלה מהי אהבת ארץ ישראל?

בנבואת ישעיהו נאמר "לא יאמר לך עוד עזובה ולא רצץ לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא הפצי בה **ולארצך בעולה** כי חפץ ה' בך **וארצך תבעל** כי יבעל בחור בתולה יבעלך בניין ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלוקיך" (ישעיהו סב) הנביא ממשיך את הקשר בין העם לארץ לקשר של חתונה בין בחור לבתולה זאת מעבר להמשלה של חתונת כנסת ישראל והקבי"ה.

הארץ בגלות העם ממנה נקראת "שממה" שביקא (מונחת, בתרגום יונתן בן עוזיאל) לאחר מכן הארץ מכונה בעולה, רש"י מפרש מיושבת, רד"ק אומר כי כשהארץ מיושבת הדבר דומה לאישה שיש לה בעל וכשהיא שוממה היא כאלמנה שאין לה בעל. המלבי"ם אומר שלמרות הגלות אין החיבור המחודש בין הארץ לעם דומה למחזיר את גרושתו אלא בבחור הבעל בתולה שזהו קשר תמים ושלים שאין לו משקעים ושלמרות שגלינו מהארץ אנו חוזרים אליה בקשר מחודש והארץ תדמה ביופיה כאילו לא חרבה מעולם. מתוך כך גם שמחת החתונה בין ה' לארץ שבאה בעקבות חזרת העם לארץ תהיה שמחה גדולה יותר משמחת אדם המחזיר את גרושתו (דבר זה מזכיר את ההלכה שאסור לשאת נשים בחול המועד מפני שאין מערבים שמחה בשמחה אבל להחזיר גרושתו מותר כי אין זו שמחה גדולה כל כך שהרי קשר זה יש בו משקעים מסוימים שו"ע סימן תקמ"ו סעיף ב משנה ברורה שם).

המפרשים האחרים מתארים את הארץ כעזובה ושוממה כמו אישה שמחכה לבעלה דבר זה מעיד על היחס הנפשי הראוי כלפי ארצנו שלא לעזוב אותה אפילו לזמן קצר שלא לצורך.

בברכת שבע ברכות מצויה הברכה "שש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה לתוכה ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה". הארץ משולה לעקרה שבני ישראל שבים אליה ומתחברים אליה באהבה. רואים שאהבת העם והארץ מוזכרת בזמן חתונה שמבטאת קשר של אהבה בין בעל לאישה וכשם שהפירות של חיבור של בעל ואשה הם פרי בטנה של האשה-ילדים-כך כשעם ישראל חוזר לארצו ו"ביעל" את הקרקע הבתולה שלא עבדו בה ולא חיו בה, אז ארץ ישראל מגדלת פירות ומאירה פנים בפריחה חקלאית וכלכלית שמהווה סימן לתחילת הגאולה (סנהדרין צח).

נראה כי הדעה הרווחת לגבי המושג אהבת הארץ היא סוג מסוים של חיבור וקישור, זה לגור בה, לעבוד בה, לטייל בה, לחיות בה, לעבד את אדמתה, להפריח את שממותיה, אהבה הארץ זוהי נכונות להקרבת חיים בצבא שמגן עליה מפני אויבה, זוהי תחושת אחריות לארץ שלי זוהי שותפות גורל לחיים או למוות במלחמה, מצב כלכלי קשה ושאר קשיים אך כמו שבקשר בין בעל לאשה יש דרגות שונות של מערכת יחסים, ישנם רבדים באהבה בין בעל לאשה שמקובלים על כולם אך משום מה לא באים לידי ביטוי בקשר של עם ישראל לארצו.

האם אנו חושבים כל הזמן על ארצנו כפי שבעל חושב על אישתו? האם היא כל הזמן בליבנו? האם אנו מקנאים לה כאשר עמים אחרים שולטים בחלקים שלה ומתחברים אליה - הלבנונים בלבנון, הירדנים בעבר הירדן המזרחי, המצרים בצפון סיני וכן ערביי ישיע וערביי ישראל? האם זה מפריע לנו שחלקים ממנה הם תחת שלטון גויים? האם היה מוכן בעל שחלק מאשתו יהיה שייך למישהו אחר? האם אדם היה מסכים שגבר זר יהיה מחובר לאשתו בפרקי זמן מסוימים שיקיים איתה סוג מסויים של מערכת יחסים? האם אנו כל כך נאמנים לארצנו שקשה לנו להיפרד ממנה אפילו לזמן קצר?

אכן נראה שיש מדרגות של אהבה וחיבור לארצנו הקדושה כמו שיש מדרגות של חיבור ואהבה בין בעל לאשה.

בדרגת הניתוק הגבוהה ביותר מארץ הקודש הם יהודים שגרים בחו"ל, חיים שם ואין להם כוונה לעלות לארץ והיות והם מנותקים מתורה ומצוות אין ארץ ישראל תופסת אפילו מקום בלבם.

יותר מחובדים מהם הם יהודים שגרים בחו"ל ואינם עולים ארצה אך מחמת היותם מקושרים לתורה ולמצוות הם חושבים על הארץ, מזכירים אותה בתפילתם, תורמים כספים לבניינה ולעיתים אף באים לביקור בארץ.

בדרגת חיבור גבוהה מהם נמצאים יושבי הארץ שגרים בה וחיים בה אך לעיתים הם חשים שהם גרים בה מחוסר ברירה וארץ ישראל היא מקלט בטוח עבורם בתוך חלק זה נמצאים גם יהודים המוכנים לוותר על חלקים ממנה, ולחלוטין לא קשורים לחלקים נוספים שלה שנמצאים כבר בידי שלטון זר של עמים אחרים.

חלק נוסף בדרגת חיבור גבוה מהם גר בארץ ולא מוכן לוותר על חלקים ממנה ואף מעז ומסתכן למענה ולמען עמו במגורים במקומות נדחים ומסוכנים. מיותר לציין שחלק זה שמקושר לתורה ומצוות אינו חושב כלל על אפשרות להגר ממנה אך עזיבתה של הארץ באופן זמני לטיולים לחו"ל לגיטימי בעיניו והוא אינו רואה בכך כל פגם בחיבורו ואהבתו לארץ.

מכל המדרגות שמנינו לעיל נראה כי המדרגה הגבוהה ביותר של חיבור ואהבת הארץ הוא מגורים בארץ, רצון ומוכנות להסתכן ולגור במקומות נידחים של הארץ חוסר נכונות בלתי מתפשרת לוותר על חלקים ממנה, כמיהה וגעגועים לחידוש השלטון וההתיישבות בחלקי הארץ שכרגע אינם בשליטתנו ומעל הכל היעדר יכולת לעזבה לטיול ונופש אפילו לזמן קצר, זאת בנוסף לסלידה מארצות הניכר.

נמצא איפה שסוגיית הטיולים לחו"ל מבררת לנו חילוק נוסף במדרגות אהבת ארץ ישראל. לא ניתן לומר שמי שגר בארץ ונוסע לטיול לחו"ל

אינו אוהב את הארץ ולא קשור אליה אך ניתן לומר כי אהבתו לארץ אינה שלמה. שכן דרגת השלמות באהבת בעל ואישה כוללת את חוסר הרצון להיפרד ממנה אפילו לזמן קצר וכן סלידה מנשים זרות. וכך גם באהבת הארץ - יהודי שאינו מוכן להיפרד מארצו אפילו לזמן קצר וחש סלידה מלשוטט בארצות ניכר הוא זה שאוהב את הארץ בשלמות.

אספקט נוסף הוא חיבת חו"ל לעומת חיבת הארץ. התפעלות מנופי חו"ל ורצון וכמיהה לצאת ולשהות שם - על פי ההשוואה שערכנו בין הקשר לארץ לבין הקשר בין בני זוג - מהווה פגם בקשר. שכן אדם שיתפעל מנשים אחרות וירצה לשהות במחיצתן יפגע באשתו ובקשר ביניהם גם אם פגם זה לא יוביל לגירושין חלילה.

כאשר אותבים מישהו אהבה שאינה תלויה בדבר הרי לפי הנמשל של בני הזוג גם אם האישה אינה יפה אוביקטיבית הרי סוביקטיבית לפי דעתו של הבעל היא היפה מכולן שכן קשר אהבה הוא פנימי עצמותי נשמתי ואינו תלוי בהזדקנות או פגמים חיצוניים. ומכאן נמשיל שלמרות שארצות אחרות יפות ומרשימות מבחינה חיצונית, ארצנו היא היפה מכולן כי הקשר שלנו אליה הוא פנימי עצמותי רוחני ואינו תלוי ביופיה החיצוני ואם אינו מרגישים כך סימן הוא שאיננו אוהבים אותה ומחוברים אליה בדרגה המתאימה, כלומר חיבור לפנימיות ולקדושה של הארץ ולא רק לחיצוניות שלה.

לפי המדרגות של אהבה וחיבור לארץ והמשלת אהבת הארץ לאהבת בעל ואישה ניתן לשפוך אור חדש על דברי רבותינו ראשונים ואחרונים בהלכה ובאגדה. ישנו מאמר בגמרא מסכת כתובות דף קיב עמ' א' שבו מסופר על תנאים שהיו מנשקים את עפר הארץ ומתגלגלים בעפרה. נשיקה היא ביטוי לחיבור של אהבה (כמו שעולים מתימן נשקו את עפרה של הארץ בעלייתם ארצה) ובגלגול בעפר ניתן לראות אולי את הרצון להתחבר לארץ פיזית ומובא שם הפסוק "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" (תהילים קב) המילה רצו היא במשמעות של אהבה וחיבה וכן יחוננו משמע יחבבו כמו הפסוק "בז לרעהו חוטא ומחונן עניים (קרי ענוים) אשריו" (משלי יד)

כלומר חונן הוא הפך של בז (דעת מקרא). מכאן למדים שאהבה וחיבה של הארץ זה הפך של בז וסלידה ממנה.

לדברי הרב מרדכי אליהו ישנו איסור להוציא שם רע על ארץ ישראל אפילו על עפרה ואבניה זאת לומדים מפרשת בשלח. ישנם אנשים שבאו ממדינות קרות וחם להם בארץ וישנם שבאו ממדינות חמות וקר להם בארץ. לכן אסור לאדם לומר "כמה חם בארץ ישראל" או "כמה קר בארץ ישראל" "כמה קר" מותר לומר וכן "כמה חם" ובלבד שלא להזכיר את ארץ ישראל, שלא להוציא שם רע על הארץ. זאת לומדים מהגמרא (כתובות קיב) שרבי אמי ורבי אסי היו בימות החמה עוברים לצל ובימות הצינה עוברים תחת השמש בזמן לימודם כדי שלא יתרעמו על ישיבת הארץ. וכן בגמרא מסופר על רבי חנינא שכאשר היה הולך בדרך היה מסלק אבנים מהדרכים והיה מתקן בורות מפני חיבת הארץ וכדי שלא יצא שם רע על הדרכים בארץ. ומכאן אומר הרב אליהו שאם למשל אדם נוסע בכביש ויש שם מהמורות אסור לומר "כמה הכבישים מקולקלים בארץ", אלא יאמר "כמה הכבישים מקולקלים" אך לא יזכיר את המילה בארץ. (מתוך שיחה ששודרה בערוץ 7 פרשת בשלח).

כאשר מטיילים בחו"ל במקומות נעימים ונוחים קל מאוד לאחר שחוזרים לארץ להתרעם על ארצנו.

לעיתים אנו רואים מטיילים שחזרו מחו"ל שניכרים בדבריהם לגלוג ולעיתים אף בז לאתרים בארץ ונופים לעומת מה שראו בחו"ל דוגמת ההשוואה בין מפל יהודיה למפלי הניאגרה. וכן בין הלחות בתל אביב לעומת ערים אחרות העולם. כמו שכבר הזכרנו בפסוק "בז לרעהו חוטא וחונן עניים אשריו" (משלי יד).

דומה הדבר לגבר שמביט בנשים יפות שיש בהן מעלות שאין באשתו ועצם ההשוואה בין לבין אשתו כבר פוגמת בדמותה וערכה של אשתו בעיניו ואם יאמר זאת לאשתו ודאי יפגם הקשר ביניהם.

לעיתים יש בליבנו יושבי ארץ הקודש טענות כלפי יהודי התפוצות מדוע אינם עולים ארצה. הרי לפי האמור לעיל כדי שיהודי יעלה ארצה כאשר מצבו הכלכלי והחברתי מצוין והוא אינו סובל מאנטישמיות צריך למעשה שאהבתו וגעגועיו לארץ יגברו על אהבתו וחיבתו לארצות הניכר. ואז כאשר יאהב את ארצנו יהיה מוכן לסבול את כל התלאות והקשיים הכלכליים והחברתיים שהיא מעמידה לפניו, ממש כמו חתן שאוהב את כלתו, חושב עליה תמיד וציורה ודמותה חקוקים בליבו ומוכן לסבול בשבילה הכל.

הרב קוק כותב באורות שככל שמרגישים בחו"ל זרות כך מתקשרים יותר לקדושת הארץ (רצון לצאת לטיול לחו"ל אינו מבטא זרות מחו"ל וגם לא דחיה אלא להיפך, חיבה ומשיכה), ומתוך כך מתגברת הצפייה לראותה "וציור תבנית הקודש של הארץ מתעמקת יותר ויותר" (אורות א"י ו). ניתן להקביל זאת לאדם שנמצא בקרב נשים זרות ככל שהוא מרגיש בקרבן זרות וריחוק כך הוא מתקשר לאשתו יותר ומצפה לראותה ואז גם ציור דמותה אשר חקוקה לו בנפשו מתעמקת יותר (מיותר לציין שעצם המחשבה על הזרות שהוא יחוש בקרב נשים זרות ימנע ממנו להתקרב אליהן), וככל שמתגברת אהבת הארץ באיש אחד מישראל מתוך כך היא מתגברת סביבת יהודים אחרים ו"קול שופר של קיבוץ נידחים גובר" (אורות א"י ו ע"פ פרושו של הרב אבינר בחוברת אורות ארץ ישראל). הרי שאם אהבת הארץ תגבר אצלנו יושבי הארץ הדבר יגביר את העליה ארצה. בנוסף הפסוק "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" הינו המשך הפסוק "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" מתי המועד של הגאולה? שעם ישראל ירצה לחון את עפרה של הארץ כלומר שתתגבר אהבת הארץ. (מצודת דוד וכן סוף כוזרי).

בספר החינוך נכתב במצווה "שישמח חתן עם אשתו שנה ראשונה" (מצווה תקמ"ט) שמטרת השנה הראשונה היא "שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלמה מעת שנישא אותה כדי להרגיל הטבע עימה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פועלה בלב עד שיבוא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניינה דרך זרות, כי כל טבע ברב יבקש ויאהב

מה שרגיל בו, ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו ויכשרו הוולדים שתלד לו".

הרי החינוך אומר שמטרת השנה הראשונה היא לקבע את דמותה של האישה בליבו ונפשו של האיש כדי שלא יוכלו נשים אחרות לכבוש את ליבו. דרך הנטיה לצאת לחו"ל לטיול מוצאים אנו מגמה הפוכה מאהבת הארץ מגמה של רצון לשכוח קצת את ארצנו וצרותיה ולחזות בנופי ארצות אחרות, לנסות לקבע בליבנו ציור רוחני ופיזי של ארץ אחרת. הדבר ניכר לעין בתחושת הסיפוק והאושר שניכרים על פניו של אדם שנוכח בטיולו תוך כדי הסתכלות באלבום התמונות. אמנם התייר יודע שיחזור לארצו ובוודאי זוכר אותה אך לא מצפה לה ברמה כזו שהוא סופר את הזמן שנותר לו לשובו, שכן בידוע שטיול הוא תמיד קצר מידי ואף פעם לא מספיקים לראות את הכל.

סכום

1. אהבת הארץ הינו מושג מתחדש שלא כל רבדיו ברורים עדיין.
2. מנבואת ישעיהו וממקורות נוספים אנו למדים שיש הקבלה בין אהבת העם והארץ לאהבת בעל ואישה.
3. מהקבלה זו רואים אנו כי כמו שבקשר הנישואין יש רמות שונות של אהבה וחיבור כך גם בקשר בין יהודי לארץ הקדש יש רמות שונות של אהבה וחיבור.
4. מתוך חלוקת המדרגות באהבת הארץ, תופעת הטיולים מראה כי הדרגה הגבוהה ביותר של חיבור ואהבה לארצנו שייכת לאלה שגרים בה ומסתכנים בעבודה במקומות מגוריהם, כמהים לחדש את הקשר אליה בחלקים נוספים ואינם מנתקים איתה קשר - אפילו באופן זמני - שלא לצורך כמו יציאה לטיול.
5. תופעת הטיולים מהווה פגם באהבה ובקשר שלנו לארץ וגורמת לעיתים להוצאת שם רע לארץ ולהתרעמות על הישיבה בה.
6. הגברת אהבת הארץ אצל יהודי בודד על ידי המנועות מיציאה לטיול פועלת פעולה נשמטית אצל רבבות יהודים ומגבירה את אהבתם לארץ ומתוך כך העליה ארצה גוברת.